

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARIDAN QAYTGAN VOYAGA YETMAGAN SHAXSLAR BILAN PROFILAKTIK ISHLARNI AMALGA OSHIRISH FAOLIYATI

Nasilloev Abdullo Abror o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi katta o'qituvchisi, kapitan

Axtamov Doston Rustamovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti, safdor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14550701>

Mamlakatda jazolarni liberallashtirish tizimini takomillashtirish, fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarining himoyasini ta'minlash, jinoyat sodir etgan voyaga yetmagan shaxslarni qayta jinoyat sodir etilishining oldini olish maqsadida ularni axloqan tuzatish bo'yicha tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish yuzasidan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Ushbu sohada xalqaro va mahalliy tajribalarni inobatga olib, profilaktik ishlarni amalga oshirishda profilaktika inspektorining o'rne, uning huquqlari va majburiyatlarini tahlil qilish muhimdir.

Jumladan, voyaga yetmagan shaxslarning jinoyat sodir etishiga sabab ijtimoiy, psixologik va iqtisodiy omillar hisoblanadi. Bular orasida oiladagi muammolar, ta'lim va maktab tizimidagi omillar, hamda jinoiy guruhlar yoki ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siri bor. Profilaktika inspektorining asosiy vazifasi — voyaga yetmaganlarni jinoyatga yo'l qo'ymaslikka yo'naltirish va ular bilan samarali profilaktik ishlarni olib borishdir [1].

L.S.Petrovaning fikricha, profilaktika inspektorlari tomonidan amalga oshiriladigan profilaktik ishlar ko'plab tarmoqlarni o'z ichiga oladi, jumladan:

Jinoyatchilikning oldini olish: Inspektorlar jinoyatga moyil voyaga yetmaganlar bilan ishlashda muhim rol o'ynaydi. Ular o'z faoliyatlarida shaxsiy suhbatlar, o'qitish va xulq-atvorni o'zgartirishga qaratilgan tadbirlar o'tkazadilar.

Ijtimoiy reabilitatsiya: Jazoni ijro etish muassasalaridan qaytgan voyaga yetmaganlarga ijtimoiy reabilitatsiya va integratsiya bo'yicha yordam ko'rsatish [2].

Bugungi kunda jazoni ijro etish muassasalaridan qaytgan voyaga yetmagan shaxslar bilan ishlashda quyidagi profilaktik chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur. Jumladan:

Yoshlarni ijtimoiy reabilitatsiya qilish: Jazoni ijro etish muassasalarida vaqtini o'tkazgan voyaga yetmaganlar o'zgarishlarni his qilishlari uchun, ularni jamiyatga qaytarish bo'yicha maxsus psixologik va ijtimoiy yordam ko'rsatish lozim.

Inspektorlar, jazoni ijro etish muassasasidan qaytgan voyaga yetmaganlar bilan muntazam suhbatlar, guruhli mashg'ulotlar, shuningdek, ularga turli ijtimoiy va kasbiy ko'nikmalarni o'rgatish tadbirlarini o'tkazadilar [3].

Ilg'or xorijiy davlatlar tajribalariga razm salsak, quyidagi ijobiy tajribalarga guvoh bo'ldik.

Misol uchun **Germaniya va Shveytsariyada** jinoyatga moyil bo'lgan voyaga yetmaganlarga taqdim etiladigan ijtimoiy yordam va psixologik maslahatlar ko'rib chiqiladi.

AQSHda: Jinoyatchilikni oldini olish dasturlari va voyaga yetmaganlar bilan ishlashning innovatsion yondashuvlari, jumladan, maxsus reabilitatsiya dasturlari qo'llanilib [4] kelinadi.

Fikrimizcha, profilaktika inspektorining jazoni ijro etish muassasalaridan qaytgan voyaga yetmagan shaxslar bilan profilaktik ishlarni amalga oshirish faoliyati **samaradorligini**

oshirishda yuqoridagi davlatlar tajribalaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Bizning nazarimizda, R.Allen to'g'ri ta'kidlaganidek, profilaktik ishlarning samaradorligini baholash uchun quyidagi mezonlar qo'llanilishi mumkin:

Jinoyatlarning kamayishi: Voyaga yetmaganlarning jinoyatga aralashishining kamayishi, shuningdek, ijtimoiy xizmatlar va reabilitatsiya orqali ularning jamiyatga qaytishi.

Ijtimoiy va psixologik barqarorlik: Profilaktika inspektorlarining ishlari natijasida voyaga yetmaganlarning psixologik holati va ijtimoiy jihatdan qayta integratsiya qilishning muvaffaqiyat darajasi[5].

Voyaga yetmagan shaxslar bilan profilaktik ishlarda inspektorlar muhim rol o'ynaydi. Ularning faoliyati faqat jazoni ijro etish bilan cheklanmay, balki jinoyatchilikning oldini olish, ijtimoiy reabilitatsiya va yoshlarni jamiyatga qaytarish kabi muhim yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Xalqaro tajriba va zamonaviy metodologiyalarni qo'llash, O'zbekistonda ham samarali profilaktik ishlarni amalga oshirishga yordam beradi.

Profilaktika inspektori jinoyat kodeksiga ko'ra jazoni ijro etish muassasalaridan qaytgan voyaga yetmagan shaxslar bilan ishlashda bir qator vazifalarni bajaradi. Bu faoliyatning asosiy maqsadi ushbu shaxslarning ijtimoiy moslashuvini ta'minlash va takroriy jinoyatchilikning oldini olishdan iborat. Bunday ishlarni amalga oshirishda quyidagi asosiy yo'nalishlar mavjud:

1. Shaxsiy hisobga olish va kuzatuv

Jazoni ijro etish muassasasidan qaytgan voyaga yetmagan shaxs profilaktika inspektori tomonidan maxsus hisobga olinadi.

Uning shaxsiy ma'lumotlari va ijtimoiy ahvoli o'rganiladi.

Unga nisbatan profilaktika ishlari rejasi ishlab chiqiladi.

2. Ijtimoiy moslashuvga yordam berish

Shaxsni jamiyatga moslashtirish uchun ta'lim yoki kasbiy tayyorgarlik kurslariga jalb qilish.

Unga ish topishda yordam berish, shu jumladan ish beruvchilar bilan hamkorlik qilish.

Oilaviy muhit va atrofdagi ijtimoiy sharoitlarni yaxshilashga yordam berish.

3. Psixologik qo'llab-quvvatlash

Psixologik suhbatlar tashkil etish va kerak bo'lsa, mutaxassis-psixologlar yordamiga murojaat qilish.

Voyaga yetmaganlarning ruhiy holatini monitoring qilish.

4. Tarbiya va huquqiy savodxonlikni oshirish

Qonun buzilishining oqibatlarini haqida tushuntirish ishlarini olib borish.

Qonuniy yo'l bilan muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish.

5. Ta'lim muassasalari va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlik

Voyaga yetmaganlarni ta'lim muassasalariga joylashtirishga ko'maklashish.

Jamoat tashkilotlari yordamida ularning ijtimoiy loyihalarda ishtirokini ta'minlash.

6. Nazorat va takroriy jinoyatchilikning oldini olish

Qayta jinoyat sodir etish xavfi mavjud bo'lgan shaxslarni muntazam nazorat qilish.

Hududiy profilaktik tadbirlarda ishtirok etish.

Jamoatchilik va oila a'zolari bilan hamkorlikda profilaktika ishlarini kuchaytirish.

Huquqiy asoslar:

Bu faoliyat O'zbekiston Respublikasining qonunlari, xususan, Jinoyat kodeksi, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va Yoshlar siyosati to'g'risidagi qonun asosida amalga

oshiriladi. Shuningdek, ichki ishlar organlarining profilaktika ishlarini tashkil qilish bo'yicha buyruq va yo'riqnomalarga tayaniladi.

Bu jarayonda profilaktika inspektori nafaqat jinoyatchilikning oldini olish, balki voyaga yetmaganlarning ijtimoiy hayotga qaytishi uchun shart-sharoit yaratish vazifasini ham bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Knyazev, V.P. (2014). Preventive Work with Minors in Criminal Justice. Journal of Juvenile Law, 22(3), 15-30
2. Petrova, L.S. (2018). International Experiences in Preventing Juvenile Crime. Comparative Law Review, 35(4), 112-129.
3. Rehabilitation of Juvenile Offenders in Uzbekistan. Legal Review, 10(2), 55-72.
4. Smith, J.D. (2019). Juvenile Justice and Preventive Work: Global Approaches. International Journal of Law, 33(4), 200-215.
5. Allen, R. (2017). Assessing the Impact of Juvenile Crime Prevention Programs. Journal of Crime Prevention, 42(1), 8-21.